

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
Ч Е Ч И М И

жарандар Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Коркмазовдун өтүнүчтөрүнүн негизинде «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун 2-абзацынын конституциялуулугун таануу жөнүндө иш боюнча

2013-жылдын 16-ноябры

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар: Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осконбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында, сот жыйналышынын катчысы Н.А. Илиязованын; кайрылуучу тараптар: Т. Балтабаев, И.И. Исаков, А. Артыков, ошондой эле ишеним каттын негизинде аракеттенген М. Оморовдун;

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн ишеним катынын негизиндеги өкүлдөрү У.Ж. Асанов, Ж.У. Мукамбетовдун катышуусу менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1998-жылдын 19-февралында №82 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун 2-абзацынын (мындан ары – Жобо) конституциялуулугун таануу жөнүндө ишти ачык сот жыйналышында карады.

Жаран Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Коркмазовдун өтүнүчтөрү каралуучу иштин себептери болуп саналат.

Ишти кароого негиз болуп, Кыргыз Республикасынын Конституциясына арыздануучу менен талаш-тартыш болгон Жобонун

белгилүү ченеминин ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болуусу саналат.

Судья М.Р. Бобукееванын маалыматын, тараптардын түшүнүктөрүн жана өкүлдөрдүн сөздөрүн угуп, жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына жаран Т. Балтабаевден, И.И. Исаковдон, А. Артыковдон, Т.Б. Мамытовдон, Х.З. Коркмазовдон Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1998-жылдын 19-февралында №82 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы (мындан ары – Жобо) конституциялуу эместигин жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 12-беренесинин 2-бөлүгүнө, 16-беренесинин 2 жана 3-бөлүктөрүнө, 20-беренесинин 2-бөлүгүнө, 42-беренесинин 1 жана 3-бөлүктөрүнө карама-каршы келгендигин таануу жөнүндө өтүнүктөр түшкөн.

Жогоруда аталган жарандардын кайрылуулары боюнча, Жобонун 12-пунктунун биринчи абзацына ылайык, өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн дайындалган пенсиялар, пенсионер эмгек акы же башка киреше алгандыгына карабастан толугу менен төлөнөт. Бирок ушул эле Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы менен Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызмат орундарынын реестрине ылайык, жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган мамлекеттик органдардын жетектөөчү кызматкерлерине, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарына жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына сиңирген эмгегине жараша белгиленген пенсияга пенсиянын жогорулатылган өлчөмүн пайыз менен төлөө Комиссиянын чечими боюнча алар ээлеген кызмат ордун бошоткон шартта жүргүзүлөрү белгиленген.

Арыз ээлеринин ой-пикирлери боюнча Жобонун талаш-тартыш болгон ченеми пенсионерлеринин айрым категорияларына Кыргыз Республикасына өзгөчө эмгек сиңиргендиги үчүн пенсиянын жогорулатылган өлчөмүн пайыз менен төлөөнү токтотуунун негизи болуп калды, анткени алар белгилүү мамлекеттик кызмат орундарын ээлешет.

Бул чектөө Конституциянын талаптарына карама-каршы келгендигин арыз ээлери тастыкташат, ал айрым пенсионерлердин менчигине болгон кол тийбестигине, башкача айтканда алардын менчиги болуп саналган, пенсияны толук өлчөмүндө алууга Конституция менен бекемделген укуктарын бузууда. Иштеген жана иштебеген пенсионерлер бирдей эмес абалга коюлган жана белгилүү мамлекеттик кызмат орундарын ээлеген пенсионерлерге карата дискриминацияга жол берилген, ошондой эле кесипти жана кылган кесибинин түрүн тандоого укуктары чектелген.

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын аныктамасы менен 2013-жылдын 13-августундагы конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Соттук жыйналышта кайрылуучу тарап өзүнүн талабын колдоп, аны канааттандырууну суранды.

Жоопкер тарап өтүнүчтүн жүйөлөрү эч негизсиз деп, коюлган талаптары менен макул болбостон аны канааттандыруусуз калтырууну сурады.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине ылайык пенсия кыймылдуу мүлк катары жарандык укук объекттеринин категориясына кирет. Буга ылайык, кандай гана шартта болбосун, пенсиядан ажыратуу же алып салуу учурлары каралган эмес.

Бирок пенсиядан айырмаланып, пенсияга кошумча төлөө жарандарга менчик укугунда тиешелүү болгон мүлккө кирбейт, анткени мамлекет тарабынан республикалык бюджеттен камсыздандыруу принциптерин эсепке албастан, белгиленет жана төлөнүп берилет.

Ошентип, өзүнүн белгилениши, каржылоо булагы жана белгиленген тартиби боюнча пенсияга үстөк төлөө пенсиядан айырмаланып турган табияты бар.

Ошондуктан, «Бюджеттик укуктун негизги принциптери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесине ылайык берилген тиешелүү ыйгарым укуктардын негизинде Кыргыз Республикасынын Өкмөтү үстөктөрдү белгилөө, ошондой эле алардан ажыратуу жөнүндө маселелерди чечүүгө укугу бар.

Ошондуктан, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан, республикалык бюджеттин каражаттарынын чыгашаларын калктын жарды катмарына мамлекеттик колдоо көрсөтүүгө карата кайра багыттап бөлүштүрүшү боюнча иш-чараларды өткөрүүнүн алкагында 2008-жылдын 29-апрелинде жогоруда аталган Жобого тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө чечим кабыл алынган.

Конституциялык палата тараптардын жүйөлөрүн талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келет:

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылуунун ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошондой эле, Конституциялык палата карап жаткан иш боюнча кароонун предмети болуп, жогоруда көрсөтүлгөн төмөнкү мазмундагы Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы менен: «Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызмат орундарынын Реестри боюнча жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган мамлекеттик органдардын башкаруучу кызматкерлерине, Жогорку Кеңештин депутаттарына жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына дайындалган

пенсиясынын сиңирген эмгегинин даражасына жараша тиешелүү пайыз менен көбөйтүлгөн көлөмү Комиссиянын чечими боюнча алардын ээлеген кызмат орундарын бошоткондон кийин төлөнөт», - деп белгиленет. Бул ченемдик укуктук акт Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылар жөнүндө Мамлекеттик реестрине киргизилген жана азыркы учурда колдонуудагы болуп эсептелет.

Кыргыз Республикасы социалдык мамлекеттин конституциялык принцибин ишке ашырууга мамлекеттик пенсияларды, жөлөкпулдарды, социалдык коргоонун дагы башка кепилдиктерин белгилейт (9-беренесинин 3-бөлүгү). Көрсөтүлгөн ченемдин негизинде, мыйзам чыгаруучу камсыз кылуунун түрлөрүн, аларды колдонуу укугуна ээ болуунун тартибин жана шарттарын, тигил же бул социалдык төлөмдөрдү алуучулардын тобун белгилөөгө укуктуу.

Мамлекеттин негизги конституциялык милдеттери болуп, жарандарга мыйзамда каралган тартипте жана жагдайларда социалдык жактан камсыз кылуу кепилдигин берүү саналат.

Жарандардын пенсиялык камсыз болуу конституциялык укугу «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» жана «Аскер кызматкерлерин пенсия менен камсыз кылуу жөнүндө» Мыйзамдарында бекитилген.

«Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Мыйзамдын 11-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасына өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар мамлекеттик бюджеттен кошумча төлөп берүүлөр менен жалпы негиздерде саналат. Анын үстүнө, көрсөтүлгөн мыйзамдын 28-беренеси иштеген пенсионерлерге пенсия, алган айлык акысын эсепке албастан, толук өлчөмдө төлөнөт деп аныктайт.

Демек, жарандардын Кыргыз Республикасына өзгөчө сиңирген эмгектерин таанып, мамлекет аларды социалдык жактан коргоону жүргүзүү боюнча эл алдында укуктук милдеттенмелерди өзүнө алган.

Өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсия алууга негиз болуп, жарандын мамлекеттик, коомдук жана чарба ишмердүүлүк, илим, техника, маданият, билим берүү, саламаттык сактоо жана спорт жаатында, Ата Мекенди коргоодогу эмгеги үчүн ардактуу наамдар жана мамлекеттик сыйлыктар менен белгиленген Кыргыз Республикасына өзгөчө сиңирген эмгеги саналат.

Мында, «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиянын курамдык бөлүгү болуп саналган үстөктөрдү алып таштоо үчүн кандайдыр бир негиздерди алдын ала карабайт.

Бирок, Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы саясий жана атайын кызмат орундарынын мамлекеттик реестрине ылайык жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган адамдарга, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарына жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына пенсиянын курамдык бөлүгү болуп саналган үстөктү төлөөнү чектөөлөрдү ишке ашырат.

Мыйзам алдындагы ченемдик укуктук акты тарабынан мындай чектөөнү, жарандардын социалдык абалынан улам алып киргизүү, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келип турат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгү адамдын, жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында чектөөгө мүмкүнчүлүк берет.

Адамдын жана жарандын укуктарын, эркиндиктерин чектеген мыйзамдан келип чыгуучу ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга тыюу салынат.

Талаш-тартыш болгон жобонун ченеми, ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 2-бөлүгүнө дагы карама-каршы келет, ага ылайык, эч ким кемсинтүүгө туш болууга мүмкүн эмес, анын ичинде адамдын социалдык сапатынын белгилери боюнча да. Адамдын социалдык сапаты келип чыгышын, мүлктүк жана кызмат абалын, диний жана коомдук уюмдарга тиешелүүлүгүн, жашаган ордун камтыйт. Бул сапаттар адамдын өзүнө байланыштуу болот жана өзгөрүп турушу да мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында бекемделген басмырлабоо принциби адамдын социалдык же башка сапаттарына байланыштуу, ага тиешелүү укуктарды, эркиндигин же милдеттерин кысууну болтурбоо үчүн шарттарды түзүүнү карайт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы, ошондой эле, мыйзам алдында бардык адамдардын укугу бирдей принциптин бекемдейт (16-беренесинин 3-бөлүгү). Демек, ченем чыгаруучу орган өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиянын курамдык бөлүгү болуп саналган үстөктү төлөөнү чектөө менен, белгилүү мамлекеттик кызмат орундарын, ошондой эле Кыргызстандын Профсоюздар Федерациясынын төрагасынын кызмат ордун ээлеген пенсионерлерди жана башка тармактарда иштеген пенсионерлерди бирдей эмес шартка койду. Мындай мааниде адамдардын ар бир топторуна карата белгиленген укуктардын кепилдиктери ушул топтун бардык мүчөлөрү үчүн бирдей болушу керек.

Ошондуктан, ченем чыгаруучу орган Кыргыз Республикасына өзгөчө эмгек сиңиргендиги үчүн пенсияны жана төлөп берүүнүн шарттарын жана тартибин белгилөө боюнча ыйгарым укуктарга ээ болуу менен, андан адам бир конституциялык укукту жүзөгө ашыруу менен, башка укукту жүзөгө ашыра албай турган укуктук жөнгө салууга дуушар болуп жаткандыгын эске алышы керек.

Ушуга байланыштуу, жогоруда аталган Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы менен Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызмат орундарынын Реестрине ылайык жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган мамлекеттик органдардын жетектөөчү кызматкерлерине, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарына жана

Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына сиңирген эмгегине жараша белгиленген пенсияга пенсиянын жогорулатылган өлчөмүн пайыз менен төлөө алар ээлеген кызмат ордун бошоткон шартта жүргүзүү алардын кызмат абалына жана эмгекке болгон мамилесине карабастан, жарандардын конституциялык тең укуктуулук жана эркиндик принцибин бузат жана 16-беренесинин 2, 3-бөлүктөрүнөн жана 20-беренесинин 1-, 2-бөлүктөрүнөн келип чыккан максаттар менен баалуулуктар Кыргыз Республикасынын Конституциясы менен корголот деген көз караш менен акталган деп таанууга болбойт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1998-жылдын 19-февралында №82 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы конституциялуу эмес деп таанылсын.

Жаран Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Коркмазовдун өтүнүчтөрү канааттандырылсын.

2. Чечим акыркы болуп жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын расмий сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

Ушул иш боюнча судья Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С.Сооронкулованын өзгөчө пикири бар.

**«Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө»
Жобонун 12-пунктунун 2-абзацынын конституциялуулугун текшерүү
жөнүндө жарандар Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун,
Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Коркмазовдун өтүнүчтөрүнүн негизинде
козголгон иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын чечимине судьялар Э.Ж. Осмонбаевдин
жана К.С. Сооронкулованын**

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 1-беренесинин 1-бөлүгүнө лайык, Кыргыз Республикасы социалдык мамлекет болуп эсептелет, анын негизги функцияларынын бири мамлекет тарабынан уюштуруучу-укуктук тариздерди орнотуу аркылуу ишке ашырылган жарандарды социалдык коргоо болуп саналат.

Кыргыз Республикасында азыркы мезгилде социалдык коргоо эки өз ара байланышкан тутумдар аркылуу ишке ашырылат, ал ар түрдүү булактар аркылуу каржыланат: социалдык коргоо тутуму жана мамлекеттик социалдык камсыздандыруу тутуму.

Кыргыз Республикасында социалдык жардам тутуму өзүнө социалдык төлөмдөрдү (мамлекеттик жана социалдык жөлөк пулдар), калктын өзүнчө тобу үчүн жеңилдиктерди жана калктын алсыз катмары үчүн берилген социалдык тейлөөлөрдү камтыйт. Социалдык коргоого финансылык каражаттар республикалык бюджеттен бөлүнөт.

Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу эмгектик мертинүүнүн же кесиптик дартка чалдыгуунун, майыптыгынын, карыгандыгынын, баккан адамынан айрылгандыгынын жана анын өлүмүнүн натыйжасында камсыздандырылган адамдар өздөрүнүн иштеп тапканын же кирешесин жоготкон учурда жумуш берүүчүлөр жана жарандардын милдеттүү камсыздандыруу салымдарынын эсебинен камсыз кылуунун мамлекет тарабынан кепилденген түрлөрүнүн тутуму болуп эсептелет («Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 1-беренеси).

«Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 10-беренесине ылайык, пенсиялык камсыздандыруу мамлекеттик социалдык камсыздандыруу боюнча камсыз кылуунун түрү болуп саналат жана пенсия алууга мамлекеттик социалдык кепилдикти ишке ашыруу үчүн багытталган.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 53-беренеси пенсиялык камсыздандыруу маселелерин регламенттөөнү мыйзам чыгаруучунун милдетине киргизет. Мындай регламенттөө «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамында камтылган, пенсиялык социалдык камсыздандыруунун уюшту-

руучу, укуктук жана каржы негиздерин жөнгө салат (пенсиялардын принциптери, түрлөрү жана деңгээли, аларды дайындоонун тартиби, бөлүп чыгаруулар жана төлөмдөр).

Милдеттүү пенсиялык социалдык камсыздандыруу – камсыздандырылган адамдардын алып жаткан айлык акысын же кирешесин жоготкон учурда милдеттүү камсыздандыруусун тактаганга чейин мамлекет тарабынан кепилденген камсыздандыруунун түрлөрүнүн тутуму.

Пенсиялык камсыздандырууну укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүгү, мыйзам чыгаруучу бул тармакта берилген ыйгарымдарын ишке ашырып жатып, пенсиялык камсыздандыруунун жалпы эрежелерин, ошондой эле пенсионерлердин айрым категориясына колдонуу өзгөчөлүктөрүн аныктоого укуктуулугунда. Анда, «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин 1-бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын мамлекеттик, коомдук жана чарбачылык иш, Мекенди коргоо, илим, техника, маданият, билим берүү, саламаттык сактоо жана спорт жаатында өзгөчө эмгек сиңирип, эмгеги мамлекеттик сыйлыктар жана ардак наамдар менен белгиленген жарандарга Кыргыз Республикасына сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсия дайындалышы мүмкүн.

Ошону менен мыйзам чыгаруучу, жарандын мамлекет жана коомдун алдындагы өзгөчө кызматын эске алып, ага пенсиялык камсыздандыруу тутумунда атайын статусту бекитип берет. Жарандын өзгөчө сиңирген эмгегин мыйзамдуу таануу мамлекеттик бюджеттин каражаттарынын эсебинен пенсияга (жалпы пенсияга) кошумча түрүндө ишке ашырылат «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык, жалпы негизде эсептелет жана Социалдык фонд тарабынан жарандардын жеке камсыздандыруу эсептериндеги аккумуляцияланган каражаттар төлөнүп берилет.

Ошентип, дайындалган пенсияга өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн төлөмдөр, бир категориядагы пенсионер-жарандардын алкагында жеке артыкчылыгын таануу жолу менен, айрым субъекттердин укуктук абалынын дифференциялуу юридикалык каражаты катары чыгат.

Пенсия – Кыргыз Республикасынын Социалдык фондунан мыйзам тарабынан бекитилген тартипте, камсыздандырылган адамдарга камсыздандыруу учуру келген учурда мезгилдүү камсыздандыруу төлөмү. Бул жалпы, пенсия түшүнүгүнүн бардык түрдүк айырмачылыгын бириктирип турат (жаш курагы, майыптыгы, багуучуну жоготкон учуру боюнча пенсия). Жаш курагы жана майыптыгы боюнча пенсияга пайыздык төлөмдөр кошумча деп аталат (өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн да) жана аталган кошумча төлөөлөрдү толук өлчөмдө төлөп берүү мамлекеттик бюджеттин каражаттарынын эсебинен жүргүзүлөт жана пенсия менен чогуу төлөнөт («Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 13-беренеси). Бул учурда, 13-беренде көрсөтүлгөн кошумчалар социалдык-камсыздандыруучу шартка ээ. Башкача

айтканда, дайындалган пенсияга салыштырмалуу, ага болгон пайыздык катышынын жогорулашын төлөө камсыздандыруучу шартка ээ эмес.

Каралып жаткан маселеде, жаш курак боюнча пенсия аныкталган бир куракка жеткенден кийин жана бекитилген иштеген жылдары толгон учурда мамлекет тарабынан кепилденген камсыздандыруу төлөмү катары, жоготкон айлык акысынын ордун толтуруучу кызматты аткарат, ошол эле учурда Кыргыз Республикасынын алдында өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн дайындалган пенсияга кошумча Кыргыз Республикасынын алдында өзгөчө сиңирген эмгеги бар жарандарга сыйлык катары кызмат кылат. Ошону менен, көрсөтүлгөн чара социалдык-камсыздандыруучу мамилелердин алкагынан чыгып кетет.

Аны менен бирге, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнүн талаптары Конституциялык палатага кайрылууда каралган предметтин алкагынан чыкпоону жана ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө карата гана тийиштүү болгон актыларды чыгарууга эскерткен жана жалпы пенсияга өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн кошумча бекитүү маселесин жөнгө салуучу жагдай мыйзам чыгаруучу тарабынан «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамында ишке ашырылган жана муну менен пенсиялык камсыздандыруу чөйрөсүнө киргизилип, бизди аталган кошумчаларды социалдык жардамдын түрү катары кароого мажбурлап жатат.

Ошентип, мыйзамдын социалдык-камсыздандыруучу жана пенсиялык-камсыздандыруучу ченемдеринин мазмунунан жана маңызынан алып караганда, пенсия жана ага кошулган кошумчалар ар кандай укуктук шарттарга ээ. Милдеттүү социалдык камсыздандырууну улап жана толуктап турган кошумчалар социалдык жардам тармагына кирет. Алар пенсиядан айырмаланып, камсыздандыруунун башка негизин жана камсыздандыруунун башка булагына ээ. Бул тартип «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин 2-бөлүгүндө бекитилген, анда: Кыргыз Республикасына сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсиялар Өкмөттүк комиссиянын чечими боюнча мамлекеттик бюджеттен кошумча төлөп берүүлөр менен жалпы негиздерде эсептелет.

Ошентип, дайындалган пенсияга пайыздык байланышка ай сайын төлөө түрүндө кошумча тууралуу кайрылуу субъекттеринин далилдери пенсиянын органикалык бөлүгү болуп саналат, өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиянын жалгыз түрүн түзүүчү жыйындысы өз алдында юридикалык негиздерди түзөт.

Бул позициядан алып караганда, мыйзам чыгаруучу Социалдык фонддон төлөнгөн пенсиялардын бардык түрлөрүнө бирдиктүү ыкма иштеп чыгышы, мыйзам чыгаруу актысында колдонулган дефиницияны так аныктоо зарыл.

Жогоруда көрсөтүлгөндөрдөн улам, кайрылуучу тараптын, талашка түшкөн «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» – Жобосунун (мындан ары-Жобо) 12-пунктунун экинчи абзацы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 12-беренесинин 2-бөлүгүнө каршы келет, ал жеке менчиктин кол тийбестик принцибин орнотот.

«Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 21-беренесине ылайык мамлекеттик социалдык камсыздандыруу боюнча пенсияларды, пособиелерди жана компенсацияларды төлөп берүү камсыздоочунун каражаттарынын эсебинен – Социалдык фондунан жүзөгө ашырылат. Бул каражаттар камсыздандыруучулардын жана камсыздандырылган адамдардын милдеттүү камсыздандыруу төлөмдөрдүн эсебинен түзүлөт.

Социалдык фонддун акча каражаттары мамлекеттик жана башка бюджеттин курамына кирбейт, алып салууга, салык салууга жана комиссиялык чогултууларга таандык эмес.

«Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 32-беренесине ылайык, пенсионердин өлүмүнө байланыштуу алынбай калган пенсияны, аны менен бирге камсыздандырылган адам каза болгон учурда топтолуучу камсыздандыруу эсебинде эске алынган пенсиялык топтоолор Кыргыз Республикасынын жарандык кодексинде каралган тартипте мураскорлорго төлөнөт.

Буга ылайык, каражаттар пенсиялык мыйзамдарга ылайык жарандын карамагына өткөн учурда гана, салымчылар топтоо эсептеринде бар пенсиялык топтомдорго жеке менчик укугуна ээ болот.

Жобо тарабынан жөнгө салынган дайындуу укук мамилелеринин курамында, мамлекеттин алдында сиңирген эмгеги үчүн кошумча алууга укуктуу абстракттуу укуктук мүмкүнчүлүгүн берет.

Конституциялык палата, Кыргыз Республикасынын алдында сиңирген эмгеги үчүн пенсияны орнотуу жана төлөө тартибин жана шартын аныктоо боюнча ыйгарымы бар болуу менен, ченем жаратуучу орган, бир конституциялык укуктуу ишке ашыруу менен экинчи адамдын укугун чектей турган укуктук жөнгө туруп, өзүнүн укуктук шарты жана максаттуу багыты боюнча сиңирген эмгеги үчүн пенсия Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан кепилденген адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндигинин бирине да кирбейт. Андан сырткары, мекемелер жана ушундай пенсияларды дайындоо Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 9-, 53-беренелеринде бекитилген милдеттеринин алкагынан чыгат. Аларды мыйзам чыгаруучу тарабынан уруксат кылынган укуктуу жана максаттуу бөтөнчөлүк катары кароо керек.

Жеке менчиктин кол тийбестигинин принциби жеке менчик ээлерине аларга таандык болгон мүлктү эркин колдонуу, жеке менчик мамилелеринин туруктуулугунун, атайылап мүлкүнөн ажыратуунун мүмкүн эместигин же жеке менчик укугун чектөөнүн ылайык келбестигин камсыз кылуунун конституциялык кепилдиктерин түшүндүрөт.

Ошону менен, кайрылган субъекттер тарабынан Жобонун 12-пунктунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 12-беренесинин 2-бөлүгүнө каршы келгени талаш-тартыштын предмети болууда, бул принциптин укуктук маанисинен алып караганда, жеке менчик укугунун кол тийбестик принцибине эч кандай тиешеси жок.

Пенсиялык камсыз кылуу маселелерин укуктук жөнгө салуу үчүн негиз салуучу маанини Кыргыз Республикасынын Конституция ченемдери (9, 53-беренелер) камтыйт, аларга улгайганда, ооруп же эмгектенүүгө жараксыз болуп калганда, багып-көрөөрүнөн ажыраганда мыйзамда каралган тартипте жана жагдайларда социалдык жактан камсыз кылуу кепилдиги берилет. Ошентип, мыйзам чыгаруучу жарандардын тигил же бул категорияларына берилген пенсиянын, жөлөк пулдардын, тейлөөнүн, акчалай төлөмдүн өлчөмүн, тейлөө көлөмүн жана колдоо чаралардын социалдык камсыздандыруунун, укуктук негиздердин жана берүү тартибинин уюштуруучу-укуктук тариздерин жана түрлөрүн аныктап жатып, жарандардын социалдык жактан камсыз кылууга укуктарын ишке ашыруу механизмдерине тиешелүү маселелерди чечип жатып, кароонун кеңири эркиндигине ээ, анын ичинде колдонуудагы мыйзамды жөнгө салууда тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизе алат.

Социалдык программаларды турмушка ашыруу, анын ичинде социалдык жардам көрсөтүүчү мамлекеттик орган болуп, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү саналат, ага мыйзам тарабынан социалдык саясат тармагында социалдык жардам маселесин укуктук жөнгө салуунун таризин жана ыкмаларын тандоодо, анын ичинде ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу жолу менен кеңири мүмкүнчүлүк берилген.

Мындай практика кандайдыр бир өлчөмдө мамлекеттик жана коомдук максаттуулук принциптерине жооп берет. Өкмөт гана социалдык жардамдын зарыл болгон чараларын ийкем, ыкчамдуу жана майнаптуу иштеп чыгып, тиешелүү органдардын тутуму аркылуу жүзөгө ашырууга жөндөмдүү.

Буга окшогон укукту ишке ашырууга, кайрылуучу тараптын талашып жаткан Кыргыз Республикасынын сиңирген эмгеги үчүн пенсия жөнүндө Жобосу мисал болот, ал «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин негизинде иштелип чыккан.

«Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин 1-бөлүгү негиз салуучу юридикалык фактыларды орнотуп (Кыргыз Республикасынын жарандык фактысы, сиңирген эмгегинин болушу, пенсионер статусу), мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсияга болгон укугунун пайда болушун байланыштырып турат.

Жогоруда көрсөтүлгөн берененин 2-бөлүгүндө аныкталгандай, Кыргыз Республикасына сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсиялар Кыргыз Республикасына Өкмөттүк комиссиянын чечими боюнча мамлекеттик бюджеттен кошумча төлөп берүүлөр менен жалпы негиздерде эсептелет.

Мына бул берененин 3-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө Жобо Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилет. Сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсияга тиешеси бар башка ченемдерди мыйзам камтыбайт.

Ошону менен, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү, сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсияны, тиешелүү өкмөттүк комиссиянын курамын жана иштөө тартибин орнотуу жана төлөө тартибин жана шартын өз алдынча аныктоо менен, өзүнүн мыйзам тарабынан бекитилген кызматтык милдетинен жана ыйгарымынын чегинен чыккан эмес.

Жарандарга социалдык жардамдын ыкмаларын жана тариздерин аныктап жатып, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү, мамлекеттик бюджеттин каражаттарынын ресурсунун чектелгендигин эске алып, көрсөтүлгөн социалдык жардамдын максаттуулук, дифференциациялуу жана даректелүү принциптерине таянууга милдеттүү.

Конституциялык палата, кайрылуу субъекттеринин, Жобонун 12-пункту юридикалык теңдик принцибине каршы келет деген далилдерине макул болуу менен, мамлекет тарабынан социалдык жардам чараларын ишке ашыруу тармагындагы бул принциптин өзгөчөлүктөрү бар экендигин эске алган эмес.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы, адамдын жана жарандын тең укугун жана эркиндигин бекемдейт жана кепилдик берет. Социалдык камсыздандыруу укугунда бул жобо жарандардын социалдык коргоо алууга болгон тең укук жана мүмкүнчүлүк принциби менен ишке ашат. Аны менен бирге, социалдык коргоо маселесин регламенттөө социалдык жөнгө салууну талап кылат, мына ушул бул укук мамилелеринин субъекттеринин дифференциациялоо зарыл кылат. Мындай дифференциациялоо мисалы катары, майып-пенсионерлерге, жалгыз бой пенсионерлерге жана башка берилген кошумча социалдык жардамды караса болот.

Юридикалык теңчилик принцибинин бузулушун, Конституциялык палата, Жобонун 12-пункту, Кыргыз Республикасынын сиңирген эмгеги бар жана бир эле убакта Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызматтар Реестрине ылайык Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасы тарабынан жогорку саясий кызматтарга дайындалган, мамлекеттик органдардын жетектөөчү кызматчылары болуп саналган пенсионерлерди дайындалган пенсияга пайыздык пенсиянын жогорулатылышын төлөөдөн ажыратуу менен, аларды ушул эле топтогу башка пенсионерлерге салыштырмалуу тең эмес абалга коёт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 9-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасы социалдык жактан корголбогон жарандардын категорияларына колдоо көрсөтүүсүн коргоону камсыз кылат. Бул берененин маанисине жана мазмунуна караганда, социалдык коргоо тиешелүү бир жашоо деңгээлин камсыз кылууга берилет, башкача айтканда, мамлекеттик социалдык жардам калктын алсыз, колдоого муктаж катмарынын тиешелүү жашоо деңгээлин колдоп туруу максатында берилет. Социалдык жардам

багытындагы артыкчылыктуу багыттар так ушул максатты аныкташы керек. Бул учурда Кыргыз Республикасынын Конституциясы, мамлекеттик социалдык ишмердүүлүгү экономикалык эркиндикти, активдүүлүктү жана жарандын өзү жана өз үй-бүлөсү үчүн экономикалык ыңгайлуулукка жетүү мүмкүнчүлүгүн чектеген мамлекеттик камкорчулук таризин албаш керек. Ошону менен, Кыргыз Республикасынын Конституциясы, социалдык коргоону камсыз кылуу маселесинде алардын ишке жарамдуулугуна жана экономикалык өз алдынчалуулук даражасына жараша калктын ар кандай катмарына жана топторуна жиктелген мамиле керек.

Бир эле убакта айлык акыны, айлык акыга кошумчаларды жана социалдык жеңилдиктерди алуу, пенсияны, пенсияга төлөмдөрдү алуу социалдык колдоонун максаттуу багытынан четтегендиги болуп саналат. Мындай четтөө айлык акыны аз алган пенсионерлерге карата, алардын жогорку эмес кирешесинде колдонулса акталмак. Мына ушуга 1952-жылдын 4-июнундагы №102 «Социалдык камсыздандыруунун минималдык ченеми жөнүндө» Эл аралык ишти уюштуруу Конвенциясынын 26-бөлүгүнүн 3-бөлүгү кабарлайт: Мамлекеттин мыйзамы пенсия алууга укугу бар, бирок кандайдыр бир бекитилген киреше алып келген ишмердүүлүк менен алектенген адамдарга жөлөк пул берүүнү токтотууну караса болот; ошондой эле алып жаткан адамдын айлык акысы бекитилген ченемден ашып кеткен учурда камсыздандырууга негизделген тутумда же алып жаткан адамдын айлык акысы, анын башка каражаттары же жыйындысы бекитилген суммадан ашкан убакта төлөм акысына негизделбеген тутумда жөлөк пулду кыскартууну караса болот.

Буга ылайык, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү социалдык жардамдын даректүүлүгүн камсыз кылуучу чараларды көрүүгө укуктуу гана эмес, милдеттүү дагы, ал жардамга муктаж адамдардын категориясын аныктап, аларды социалдык-акталган чен белгилери боюнча дифференциациялуу жүргүзүшү керек. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү социалдык жардамга укук берүү боюнча мамлекеттин милдетин аткарып жатып, бул максаттарга болгон финансы каражаттарынын көлөмүнөн алып кароого милдеттүү жана мыйзам тарабынан берилген ыйгарымы бар учурда өз алдынча, алардын өкүлдөнгөн чен белгилерин тактоо менен пенсияга болгон төлөмдүн өлчөмүн, багытын жана мөөнөтүн аныктоого укуктуу.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын сиңирген эмгеги үчүн пенсия жөнүндө» Жобонун 12-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп таанылбайт деп эсептейбиз.

Бул ишти кароонун натыйжасында, мамлекеттик социалдык пенсияны камсыздандыруу жана мамлекеттик социалдык жардам тутумун туура укуктук түшүнүү зарылдыгы келип чыгат, бул Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 53-беренесинин талаптарынын маанисине жана мазмунуна ылайык келет. Бул тутумдардын өзгөчөлүгүнөн улам, Жогорку Кеңеш мамлекеттин пенсиялык милдеттенмесинен жана жарандарды социалдык камсыздандыруу боюнча милдеттенмеден келип чыккан укуктук

мамилелерди чектеши керек, аталган чөйрөнү укуктук жөнгө салуу өз ара байланышат, бирок өзүнчө болушу керек. Бул учурда мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн кошумчанын укуктук табиятын аныктап, алардын тармактык таандыктыгын аныкташ керек.

Судьялар

Э.Ж. Осконбаев

К.С. Сооронкулова